

ZESZYTY NAUKOWE WYŻSZEJ SZKOŁY PEDAGOGICZNEJ W BYDGOSZCZY
Studia Pedagogiczne 1980 z. 6

Urszula Rogalska

Ewa Waligórska

WSP Bydgoszcz

PRACA WYCHOWAWCZA PRZEDSZKOŁA W ZAKRESIE KSZTAŁTOWANIA
PATRIOTYZMU U DZIECI MIĘDZY 3. a 7. ROKIEM ŻYCIA

1. Uwagi wstępne

Zagadnienie wychowania patriotycznego jest szczególnie doniosłe w naszym społeczeństwie, w kraju, gdzie ustroj oparty jest na współpracy całego narodu. Człowiek, jakiego dziś wychowujemy ma uczestniczyć w doskonaleniu życia społecznego, żyć w ramach ustroju, którego zasadniczą cechą jest uspołecznianie człowieka.

Na VII Plenum KC PZPR, które obradowało 14 kwietnia 1977 r. w przemówieniu zamykającym obrady, I Sekretarz KC PZPR, tow. E. GIEREK mówił: "głównym źródłem naszej siły, wszystkich naszych osiągnięć jest jedność narodu polskiego w najważniejszych sprawach kraju /.../. Umacnianie tej jedności to naczelne zadanie w pracy ideowo-wychowawczej prowadzonej przez partię. W realizacji tego zadania winny aktywnie uczestniczyć organizacje społeczne, szkolnictwo, instytucje oświatowe i kulturalne. Chodzi o to, by jedność tę budować na trwałych postawach powszechnego zrozumienia i świadomej akceptacji zasad socjalizmu, by wyrosła ona z patriotycznej troski o dzień dzisiejszy, przyszłość Polski, by krzepła w wytrwałej pracy zmierzającej do wzbogacania materialnego i duchowego dorobku narodu"¹.

To należyte przygotowanie młodego pokolenia do aktywnego uczestnictwa w życiu i pracy całego narodu jest jednym z najważniejszych zadań jakie stoją przed szkołą - od przed-

szkole po wyższe uczelnie. Kształtować zatem należy te strony osobowości człowieka, które decydują o stosunku jednostki do innych ludzi, do całego społeczeństwa, do Polski.

Najbardziej odpowiednim okresem do rozpoczęcia pracy nad kształtowaniem postawy patriotycznej jest okres dzieciństwa, wiek przedszkolny. Dziecko od 3 do 7 lat bardzo łatwo przyswaja sobie pewne wartościowe cechy społeczne. Jest ono wrażliwe, uczuciowe i jeśli przyswajanie tych wartości odbywa się na tle bogatych przeżyć emocjonalnych, nabierają one cech trwałości i towarzyszą przez całe dalsze życie.

Osoby zajmujące się wychowaniem dziecka w tym wieku zdawać sobie powinny sprawę ze specyfiki jego rozwoju społeczno-moralnego. Etap, który przypada na wiek przedszkolny, nosi miano heteronomicznego². Jednostka w tym okresie traktuje normy moralno-społeczne jako narzucone jej z zewnątrz, zaś przestrzeganie ich uważa albo za najlepszy środek do realizacji jej własnych celów, albo za przykrą konieczność przyjmowaną tylko dlatego, że wszelkie konsekwencje jej odrzucenia są bardzo przykre. Trzyletnie dziecko nie potrafi jeszcze dostrzegać obiektywnego i bardziej odległego sensu postępowań moralnych lub też powstrzymać się od czynów niemoralnych. Dlatego też w ocenie zachowań innych bierze pod uwagę nie okoliczności, lecz wyłącznie stopień zgodności lub też niezgodności z wpajaną mu zasadą postępowania. Tę właściwość sądów moralnych dziecka nazwano realizmem moralnym³. Na przykład: dziecko surowiej potępią nieumyślne uszkodzenie kilku przedmiotów niż złośliwe zniszczenie jednego.

W późniejszych latach wieku przedszkolnego /między 5 i 6 rokiem życia/ obok zakazów i nakazów pochodzących od rodziców i wychowawców zaznacza się coraz silniej wpływ grupy. Ta wrażliwość na reakcje grupy nie ma jednak nic wspólnego z podzieleniem przez dziecko jej punktów widzenia. Kieruje się ono nadal wyłącznie interesem osobistym. Jeżeli więc możemy mówić tutaj o pewnym poziomie uspołecznienia dziecka, to tylko w tym znaczeniu, że jest ono już zdolne podporządkować się grupie i obiektywnie działać dla wspólnego dobra, choć su-

biektywnie upatruje wyłącznie korzyści osobistych. Dzięki procesom tzw. identyfikacji, czyli utożsamiania się z bliskimi osobami /rodzicami, nauczycielką w przedszkolu/, dziecko przyswaja sobie stopniowo ich punkty widzenia, uczucia, poglądy, przekonania i oceny, które przypisuje innym ludziom. Omówione stadium rozwoju społeczno-moralnego dzieci określane bywa mianem konformizmu⁴. Jego istotą jest to, że jednostka przyjmuje za wytyczną własnego postępowania to, co jest zgodne z wymaganiami i oczekiwaniami osób, które dysponują możliwością stosowania sankcji karnych lub też nagród. Pod koniec wieku przedszkolnego są nimi nie tylko pochwały i nagany osób dorosłych /najczęściej rodziców, nauczycieli/, lecz również pozytywne lub negatywne reakcje zespołu.

Dziecko będące na takim etapie rozwoju moralno-społecznego jest w stanie poznać i nawiązać więź emocjonalną z tzw. ojczyzną prywatną⁵, która zdaniem S. Ossowskiego stanowi środowisko, obszar gdzie spędza się dzieciństwo lub inny szczęśliwy okres swego życia. Drugim pojęciem wymienianym przez tegoż autora jest ojczyzna ideologiczna⁶. Stosunek do ojczyzny ideologicznej nie opiera się, jak w przypadku prywatnej na bezpośrednich przeżyciach odnoszących się do ojczyzny - terytorium, ale na przekonaniach jednostki o przynależności do narodu, traktowanego jako zbiorowość terytorialna i kulturalna. Przekonania takie mogą posiadać jednostki będące na wyższym etapie rozwoju społeczno-moralnego. Aby jednak mieć określony stosunek do ojczyzny ideologicznej należy rozpocząć od rzeczy bliskich, konkretnych, które małe dziecko jest w stanie poznać i zrozumieć. U dziecka w wieku przedszkolnym można kształtować estetyczny obraz ojczyzny. Jest to pierwszy z trzech wymienionych przez Karola Kotłowskiego etapów kształtowania obrazu ojczyzny u wychowanków. Oprócz niego K. Kotłowski wymienia uzupełnienie obrazu ojczyzny elementami bohaterstwa i siły oraz opracowanie krytyczno-naukowe obrazu ojczyzny⁷.

Ojczyzna jest dla małego dziecka swego rodzaju "przedmiotem estetycznym", które wywołuje estetyczne przeżycie.

"Przeżycie estetyczne - jak twierdzi Roman Ingarden - rozpoczyna się, gdy na tle spostrzeżonego lub tylko wyobrażanego realnego przedmiotu /rzeczy, procesu/, pojawia się szczególna jakość - zazwyczaj jest to jakość postawiona, która nie pozwala przedmiotowi przeżywającemu pozostać "zimnym", lecz wprawia go w szczególny stan wzruszenia. Wzruszenie to nazywa "emocją wstępną" przeżycia estetycznego⁸. Takie estetyczne przeżycie u dziecka wywołać może krajobraz najbliższej okolicy, widok wytworów pracy ludzkiej lub piękno przyrody. Te wszystkie elementy powiązane z pojęciem "Polska" czy "Ojczyzna" wywołują wstępną emocję przeżycia estetycznego, czyli wzruszenia, które wiąże emocjonalnie z ojczyzną. Przeżycia te stale wzbogacają się pod wpływem nie tylko coraz szerszych kontaktów z ojczystą przyrodą i kulturą, ale także przez słuchanie opowiadań, legend, przez poznanie i wrastanie w tradycje narodowe.

W procesie kształtowania postawy patriotycznej u jednostki należy doprowadzić do wyłonienia dyspozycji poznawczych, emocjonalnych i motywacyjno-działaniowych⁹.

Aby jednostka mogła działać na rzecz ojczyzny, musi ją poznać i związać się z nią emocjonalnie. Pamiętać o tym powinni dorośli zajmujący się wychowywaniem małych dzieci.

Kształtowanie postaw patriotycznych odbywa się w tzw. środowisku przypadkowym¹⁰, niekierowanym np. w rodzinie, grupie podwórkowej i w środowisku wychowawczym¹¹ kierowanym. Cechą różniącą te dwa środowiska jest bądź niezamierzalność i niezależność ich wpływu, bądź przeciwnie - zamierzone, celowe i konsekwentne dążenie do uzyskania pewnych zmian osobowościowych dziecka. Takie świadome i celowe organizowanie środowiska wychowawczego odbywa się już w przedszkolu. Wywieranie wpływu dokonuje się tutaj przez tworzenie ciągów sytuacyjnych, które składają się na proces wychowania.

2. Analiza programu

Z analizy programu wychowania w przedszkolu wynika, że treści, których realizacja sprzyja kształtowaniu patriotyzmu u dzieci, dotyczy spraw bliskich, konkretnych, takich, które dziecko w tym wieku jest w stanie pojąć. W młodym wieku przedszkolnym nie można operować pojęciami abstrakcyjnymi, takimi jak: ojczyzna, patriotyzm. Tutaj dziecko zapoznaje się tylko z wyglądem barw narodowych, z brzmieniem hymnu narodowego, uczestniczy w niektórych uroczystościach i zabawach związanych np. ze świętem pracy. Starsze 5- i 6-letnie dzieci, poznają niektóre wydarzenia z historii Polski, tradycje narodowe, zaznajamiają się z aktualnymi wydarzeniami w Polsce i na świecie, uczą się hymnu narodowego, stopniowo uświadamiają sobie, że są Polakami, a ich wieś i miasto, łąki, rzeki, pola to Polska Rzeczypospolita Ludowa. Dzieci 6-letnie okazjonalnie poznają zarys mapy Polski, odnajdują na niej góry, jeziora, brzegi morza, stolicę Polski. To wszystko pomaga im w zrozumieniu pojęcia "Ojczyzna".

W kształtowaniu postaw patriotycznych u dzieci w wieku przedszkolnym wykorzystać można niemalże każdą treść programową. Poznawanie otoczenia społecznego i technicznego, poznawanie przyrody, rozwijanie myślenia i mowy - to nieliczne z nich, które dobry wychowawca w umiejętny sposób może wykorzystać w procesie wychowania stosując szeroki wachlarz form i metod pracy.

3. Wybrane metody i formy wychowania patriotycznego w przedszkolu

3.1. Charakterystyka metod i form wychowania stosowanych w przedszkolu

Efektywność procesu wychowawczo-dydaktycznego w przedszkolu uzależniona jest między innymi od odpowiednio dobranych

i umiejętnie stosowanych metod i form wychowania. Metody wychowania można podzielić na dwa rodzaje: metody bezpośredniego oddziaływania wychowawczego i metody pośredniego oddziaływania wychowawczego¹².

Metody bezpośredniego oddziaływania wychowawczego są to metody, za pomocą których nauczycielka przedszkola przekazuje dzieciom swoje wymagania i egzekwuje je wprost, w bezpośrednim kontakcie z nimi. Nauczycielka oddziałuje tu za pomocą słowa, wyjaśniając dzieciom znaczenie wymagań i potrzeb społecznych. Oddziaływanie to charakteryzuje się stosowaniem takich metod, jak: wysuwanie sugestii, perswazja, oddziaływanie przykładem osobistym oraz wyrażanie aprobaty i dezaprobaty¹³. W pracy tej nauczycielka wykorzystuje także literaturę piękną, film, programy radiowo-telewizyjne itp.

Metody oddziaływania pośredniego mają również szerokie zastosowanie w wychowaniu przedszkolnym. Wpływając pośrednio nauczycielka nie wyjaśnia dzieciom nic wprost, nie wypowiada ocen. Usiłuje natomiast wytwarzać takie sytuacje, w których dziecko samo dokonuje wartościowania tego co słuszne, zdobywając przy tym wiedzę o otaczającym je świecie.

Do metod oddziaływania pośredniego należą¹⁴:

- a/ organizowanie działalności umysłowej, społecznej i kulturalnej przez formy pracy stosowane w przedszkolu;
- b/ organizowanie zespołu dziecięcego, w którym funkcjonują prawidłowe opinie, ustalone normy postępowania, określone zasady współżycia i zachowania się w różnych sytuacjach;
- c/ posługiwanie się przykładem.

Za przykład mogą służyć czyny ludzi rzeczywistych i wyobrażonych, szczególnie postacie ulubionych bohaterów bajek, książek, filmów, sztuk scenicznych. Przykład innych ludzi jest szczególnie ważny, ponieważ naśladownictwo odgrywa w rozwoju dziecka istotną rolę, a odwoływanie się do jego uczuć i wyobraźni jest szczególnie ważne.

Między metodami wychowania w ogóle, a metodami wychowania patriotycznego nie ma większych różnic, ponieważ patrio-

tyzm to jeden z podstawowych składników wartości etyki socjalistycznej¹⁵. W podziale przyjętym przez K. Kotłowskiego wyróżnia się trzy grupy metod wychowania patriotycznego. Są to metody kształtujące intelekt dzieci, ich uczucia i wolę, a innymi słowy - metody informacyjne, interioryzujące i tzw. regulatory postępowania¹⁶.

Do grupy pierwszej należą: przygodne instruowanie i perswazja, prowadzenie pogadank o ojczyźnie, opracowywanie utworów literackich o treści patriotycznej, oglądanie sztuk teatralnych, telewizyjnych oraz filmów o tematyce patriotycznej, zwiedzanie miejsc pamięci narodowej, spotkania z bohaterami walk i pracy, wypowiadanie się na tematy związane z ojczyzną.

Grupa metod interioryzujących odgrywa pierwszorzędą rolę w kształtowaniu uczuć, a więc i uczuć patriotycznych. Należy je stosować tak, by dziecko emocjonalnie akceptowało otrzymane informacje o ojczyźnie, a nawet utożsamiało się z nią. Ponieważ w fazie egocentryzmu dziecko nie jest w stanie postawić znaku równości pomiędzy dobrem osobistym i ogólnonarodowym, należy dążyć do jak najwcześniejszej identyfikacji w jego świadomości takich pojęć jak: "polski", tzn. "nasz, mój".

Praca wychowawcza w przedszkolu odznacza się tym, że obejmuje całe sytuacje związane z życiem dzieci, uwzględnia ich potrzebę zabaw, ruchu i chęci do działania, a równocześnie - potrzebę kontaktu i opieki indywidualnej. Ponadto przedszkole bierze pod uwagę sytuacje okolicznościowe, które niesie życie, dostarczając nauczycielce szeregu cennych okazji poszerzenia jej wpływu na dzieci. W tym kontekście jako podstawowe formy organizacyjne pracy wychowawczej w przedszkolu¹⁷ należy uznać: zabawy i zajęcia dowolne, zajęcia organizowane przez nauczycielkę, czynności samoobsługowe dzieci i prace użyteczne, kontakty okolicznościowe z dziećmi w różnych sytuacjach oraz uroczystości, spacer i wycieczki. W toku stosowania tych form, a więc zarazem i aktywnego dziecięcego działania, dokonuje się proces uspołeczniania wycho-

wanka, realizuje się zamierzone cele wychowawcze. Początkowo egocentryczna postawa dziecka przekształca się w postawę społeczną, dojrzającą do podjęcia nauki w szkole.

3.2. Możliwości wykorzystania niektórych form i metod wychowania w rozwijaniu postaw patriotycznych dzieci przedszkolnych

Kształtowanie postaw patriotycznych odbywa się w toku różnorodnie organizowanej aktywności wychowanków. Jedną z form wychowania jest wychowanie przez pracę. Ten typ działalności odznacza się wielkimi walorami wychowawczymi, zwłaszcza dla kształtowania takich postaw, jak: postawa zaangażowania społecznego, współodpowiedzialności, szacunku do pracy, gospodarności. Wszelkie zastosowanie w procesie wychowawczym ma forma wychowania przez działalność artystyczną, czyli przez sztukę, która jest nie tylko nosicielem piękna, ale także określonych wartości. Za pośrednictwem sztuki można przekazać dziecku na przykład piękno ojczyźnej przyrody. Dodatkowy walor tej formy polega na emocjonalnym zaangażowaniu się dziecka w podawane treści oraz identyfikowaniu się z twórcami lub bohaterami dzieł sztuki. Treści patriotyczne wyrażane językiem sztuki /muzyką, plastyką, literaturą/ oddziałują równocześnie na intelekt i uczucia dziecka. Oddziaływanie to jest silniejsze, gdy odbywa się w sytuacjach niecodziennych, do których zaliczyć można np. uroczystości organizowane w przedszkolu, spotkania z ciekawymi ludźmi itp.

3.2.1. Wykorzystanie literatury dziecięcej w kształtowaniu świadomości narodowej

Ojczyznę małego dziecka jest najpierw jego rodzinny dom - matka i ojciec, rodzeństwo, bliskie i znajome sprzęty, drzewa za oknem, ulica i przedszkole, potem wieś lub miasto. Z tych pierwszych wrażeń i spostrzeżeń powstaje obraz kraju. Te pierwsze doznania są bardzo silne i trudno je zatrzeć w pamięci. Znane z dzieciństwa krajobrazy stają się prawdziwą

ojczyznę, do której powraca się nawet po latach.

Jednym ze środków sprzyjających rozwijaniu uczuć przywiązania do ojczyzny jest literatura dziecięca. Miłością do ojczystej ziemi przepojona jest twórczość Marii Konopnickiej, Janiny Porazińskiej, Hanny Januszewskiej, Ewy Szelburg-Zarembiny. Książki dla dzieci wspomnianych autorek ukazują piękno ojczystej przyrody, ludzkiego trudu i polskiej mowy. Formy pracy z literaturą dziecięcą są różnorodne. Do najczęściej stosowanych należą: czytanie utworów przez nauczycielkę, recytowanie wierszy, opowiadanie na kanwie utworu, inscenizacja treści itp. Literatura dziecięca jest także wykorzystywana w pogadankach i rozmowach, może też stanowić inspirację do działalności plastycznej lub innych dziedzin aktywności dziecięcej.

Treści zawarte w poszczególnych pozycjach literatury dziecięcej obejmują bardzo zróżnicowaną tematykę, która może być przez nauczycielkę wykorzystywana do kształtowania u dzieci miłości do ojczyzny. Należy tu wymienić utwory opiewające piękno ojczystego kraju np. "Płynie Wisła, płynie" C. Janczarskiego, "Co słonko widziało" M. Konopnickiej, "Ogródek" M. Kownackiej i inne. Część utworów nawiązuje do miejsc związanych z historią naszego narodu i jego tradycji, np. "Kajtek, warszawski ptak" I. Jurgielewicza, "Stare miasto" K. Gruszczyńskiego, "Abecadło warszawskie" W. Chotomskiej i szereg innych. Szczególnie wdzięczna rola w wychowaniu patriotycznym przypada baśniom, legendom i podaniom, których przedmiotem są fantastyczne obrazki z zamierzchłych czasów. Ich barwność, tajemniczość treści wpływają korzystnie na wyobraźnię i emocje, pomagają w tworzeniu estetycznego obrazu Polski. Wiążą się one z jakąś postacią lub wydarzeniem historycznym, osnutym na tle wątków fantastycznych. Należą tu baśnie o warszawskiej Syrenie, legenda o Kraku i smoku wawelskim, legenda o Lechu, Czechu i Rusie itp. Legendy są na ogół dla dzieci przedszkolnych zbyt trudne. Wydaje się jednak, że można nieco uprościć skomplikowaną akcję, pomijając pewne wątki, a opowiedzieć dzieciom tylko jej najważniejsze fragmenty.

3.2.2. Praca wychowawcza nad poznawaniem symboliki narodowej

Szczególnością oddziaływania na tworzenie więzi z własnym narodem mają symbole narodowe: godło państwa, hymn, barwy narodowe, nazwa państwa. Pracę wychowawczą w tym zakresie rozpoczną się już od dzieci 3-letnich. Początkowo praca ta ma charakter okazjonalny. Wraz z rozwojem świadomości dziecka zapoznaje się je stopniowo z poszczególnymi symbolami narodowymi.

Praca wychowawcza nad poznawaniem symboliki narodowej w grupie dzieci 6-letnich stanowi ukoronowanie tego procesu kontynuowanego przez cały czas pobytu dziecka w przedszkolu. Jest ona zarazem syntezą tego, co możemy nazwać ukształtowaniem się początków świadomości narodowej małego dziecka.

Zajęcia związane z tą problematyką powinny być starannie przygotowane i przemyślane w każdym szczególe tak, by dzieci odczuły powagę tematu. Zajęcia mające na celu nauczenie pierwszej części hymnu państwowego mogą np. odbyć się w odświetlonej udekorowanej sali, w której na frontowej ścianie wyeksponowano godło na tle biało-czerwonej flagi. Do zajęć można wykorzystać adapter i płytę z nagraniem hymnu oraz mały maszt z flagą. Na początku zajęć nauczycielka powinna odwołać się do wiadomości dzieci, przypominając w pogadance dotychczas poznane symbole narodowe i ich znaczenie. Przed odtworzeniem melodii hymnu z płyty nauczycielka wskazuje na jego znaczenie /jest wykonywany tylko w wyjątkowych okolicznościach, więże się z historią naszego narodu/. W trakcie wykonywania hymnu wszyscy stają na baczność, wyrażając w ten sposób szacunek dla pieśni stanowiącej symbol polskości. Uroczysty, podniosły nastrój powinien towarzyszyć samej czynności opanowywania przez dzieci tekstu i melodii hymnu. Na następnym zajęciu nauczycielka wprowadza drugą część hymnu, recytując na zakończenie jeden ze znanych dzieciom wierszy o tematyce patriotycznej. Tematykę symboli narodowych nauczycielka może kontynuować na zajęciach plastycznych, gdzie poleci dzieciom wykonanie rysunku na temat: "Polska - to nasz kraj". W kąci

książki można także wyłożyć książeczki o tematyce patriotycznej, obrazujące przeszłość i teraźniejszość Polski.

3.2.3. Rola uroczystości przedszkolnych w patriotycznym wychowaniu dzieci

Uroczystość w przedszkolu ma ogromne znaczenie wychowawcze. Dobrze przemyślana, zaplanowana i racjonalnie przeprowadzona jest jednym ze środków ideowo-społecznego wychowania dziecka¹⁸. Każda uroczystość ma swój odmienny charakter. Celem jednak wszystkich uroczystości jest rozwijanie i pogłębianie uczuć patriotycznych i internacjonalizmu, wzmożenie aktywności dziecka, pobudzenie go do pracy zespołowej. Każdą uroczystość poprzedza okres przygotowawczy, który ma ogromne znaczenie wychowawcze. Przygotowując się np. do uroczystości pierwszomajowej dzieci pod kierunkiem nauczycielki przygotowują na zajęciach plastyczno-technicznych chorągiewki, elementy dekoracji przedszkola, sporządzają albumy, dobierając odpowiednie ilustracje z pism ilustrowanych. Tematem rozmów, opowiadań, wierszy i piosenek w tym okresie powinna być praca, osiągnięcia ludzi pracy w Polsce, solidarność międzynarodowa, ukazywanie wartości pracy i jej wykonywania jako przejawu patriotyzmu. Na spacerach dzieci zwracają uwagę na odświętny wygląd domów i ulic, spostrzegając wszędzie biało-czerwone i czerwone flagi oraz inne symbole polskości i solidarności międzynarodowej. Umiejętna praca przygotowawcza daje duże możliwości przybliżenia dziecku ideowej treści uroczystości. Sama uroczystość jest właściwie punktem kulminacyjnym okresu przygotowawczego do niej.

Każda uroczystość w przedszkolu jest dla dzieci momentem podniosłym i dostarczającym wiele, często niezatartych wzruszeń. Na wyobraźnię i uczucia dziecka oddziałują elementy dekoracyjne, żywe słowo, taniec, śpiew i muzyka. Następuje tu identyfikacja oddziaływań wychowawczych, z tego też względu każda uroczystość powinna być bardzo starannie przygotowana zarówno od strony organizacyjnej, jak i co do treści i formy.

Śród wielu uroczystości przedszkolnych szczególne zna-

czenie dla kształtowania i rozwijania uczuć patriotycznych mają te, które obchodzone są przez całe społeczeństwo. Wymienić tu należy uroczystości obchodzone z okazji takich świąt, jak: 1 Maja, Święto Odrodzenia Polski, Dzień Wojska Polskiego i Międzynarodowy Dzień Kobiet.

3.2.4. Poznawanie miejsc pamięci narodowej

Emocjonalny stosunek do tradycji narodowych można także rozwijać przez ukazywanie dzieciom śladów walk o wolność, pomników bohaterów, grobów poległych żołnierzy. Te miejsca uświęcone krwią i bohaterstwem są żywymi obrazami historii narodu, z nich można czytać przeszłość¹⁹. Zanim dziecko zacznie uczyć się historii, już ją poznaje przez bezpośredni kontakt z pamiątkami, jakie pozostawiła w najbliższym środowisku. Oglądając pomniki przyswajają sobie nazwiska Polaków-patriotów, uczy się nazwisk godnych zapamiętania z nazw ulic rodzinnego miasta. Miejsca pamięci narodowe, otaczane czcią przez społeczeństwo są nie tylko wyrazem hołdu składanego przez naród swym bohaterom, ale także symbolem ich wielkości, bohaterstwa, ofiarności i poświęcenia. Działają one na dziecko, rozwijając w nim poczucie dumy narodowej, podziw względem bohaterstwa, wdzięczność, a nieraz stają się odległymi wzorami, do których pragnie się upodobnić w przyszłości.

Rolą nauczycielki jest tu zainteresowanie dzieci pamiątkami historycznymi znajdującymi się w danym środowisku oraz podjęcie przez dzieci opieki nad utrzymaniem ładu i porządku wokół nich. Szczególną okazję do wykorzystania miejsc pamięci narodowej w wychowaniu patriotycznym stanowią rocznice dat znamienych dla historii naszego narodu, jak Święto Odrodzenia Polski, Dzień Wojska Polskiego, rocznica wybuchu II wojny światowej. W takich dniach można zorganizować z dziećmi wycieczkę do tych miejsc połączoną ze złożeniem wiązanek kwiatów i odpowiednim komentarzem słownym nauczycielki. Moment ten jest z reguły wykorzystywany w dalszej pracy wychowawczej z dziećmi.

3.2.5. Formowanie postaw patriotycznych dzieci przez poznanie otoczenia społecznego

Wychowanie dziecka w wieku przedszkolnym nie przebiega w izolacji od życia środowiska - wsi, miasta, kraju. Dziecko bezpośrednio lub pośrednio jest włączone w nurt wydarzeń, w których uczestniczą ludzie, pragnie je poznać, chociaż nie zawsze jest w stanie zrozumieć ich istotne znaczenie. Ważnym czynnikiem poznawania środowiska jest budzenie zainteresowania jego osiągnięciami. Nowa szkoła na wsi, nowa droga, wybudowanie osiedla, domu handlowego w mieście - to wszystko okazje, które należy wykorzystać, aby wyzwać u dzieci radość z tych osiągnięć, cieszyć się nimi i podziwiać. W ten sposób wytwarza się więź uczuciowa ze środowiskiem, w którym dziecko żyje, co stanowi podstawę rozwijania poczucia przynależności do swego narodu i kraju²⁰.

3.2.5.1. Rola wycieczek i spacerów w poznawaniu środowiska społecznego

Spacer i wycieczki stanowią jedną z bardziej atrakcyjnych form pracy z dziećmi w przedszkolu. Towarzyszy im atmosfera niecodzienności, spowodowana wyjściem poza obręb przedszkola oraz wywołana oczekiwaniem na poznanie nowych spraw i rzeczy dotąd nie znanych. Może to być zwiedzanie najbliższej okolicy, poznanie jej zabudowań i funkcjonujących w niej instytucji państwowych i społecznych. W czasie takich spacerów nauczycielka zwraca szczególną uwagę na nowe inwestycje, na to, co się zmieniło od czasu ostatnich odwiedzin. Dzieci uczą się przy tym szacunku dla pracy ludzkiej, podziwiają wytwory umysłów i rąk ludzi pracy. Zadaniem nauczycielki jest umiejętne rozbudzenie dumy dzieci z osiągnięć, jakie zaobserwowały w swojej dzielnicy i w swoim mieście, prowadząc do uogólnień typu "nasze miasto - nasz kraj". Niemalże znaczenie wychowawcze ma przybliżanie dzieciom pracy ludzi dorosłych. Każde dziecko musi wzrastać z tym przekonaniem, że w przyszłości podejmie określoną pracę zawodową. Jest to jeden z ważnych

elementów wychowania patriotycznego zakładającego gotowość do współuczestniczenia w życiu społeczeństwa i podejmowania trudu dla pomnażania jego dobrobytu. Temu celowi służą wycieczki organizowane do zakładów pracy, w czasie których dzieci poznają czynności określonych zawodów, obserwują trud i wysiłek ludzi pracy oraz efekty tego działania. Z poznawaniem pracy ludzi różnych zawodów łączy się zwykle wyrabianie poszanowania dla wytworów tej pracy. Poszanowanie przez dziecko wytworów pracy, zwłaszcza stanowiących społeczną własność, zależy także od tego, czy dostrzega ono i rozumie, ile wysiłku włożyli ludzie, aby dany produkt powstał, jakich wymagało to umiejętności.

3.2.5.2. Spotkania z przedstawicielami różnych zawodów i instytucji społecznych

Poznanie pracy ludzi dorosłych powinno odbywać się w miarę systematycznie, w ciągu całego roku, a nie tylko przy okazji jakiegoś święta lub wydarzenia. Dzieci powinny np. zaobserwować pracę listonoszki, która jest codziennym gościem w przedszkolu. Nauczycielka zwraca uwagę na jej wysiłek w pokonywaniu codziennie wielu kilometrów z torbą pełną przesyłek pocztowych. Dzieci powinny zdawać sobie sprawę ze społecznie użytecznego charakteru tej pracy.

Obok ciągłej i systematycznej pracy wychowawczej poświęconej omawianemu zagadnieniu nauczycielka organizuje spotkania z ludźmi, które mają charakter uroczysty, niecodzienny. Należy tu wymienić spotkania z przedstawicielem Wojska Polskiego, milicjantem, górnikiem, działaczem ruchu robotniczego itp. Organizuje się je z okazji przypadającego święta, wzmacniając przy tym oddziaływanie wychowawcze obchodów danego święta w przedszkolu. Tego rodzaju spotkania cieszą się u dzieci wielkim powodzeniem. Towarzyszy im atmosfera niecodzienności. Gość przedszkola mówi o swojej pracy, jej znaczeniu dla kraju, odpowiadając przy tym na liczne pytania dzieci. Zwykle na zakończenie spotkania dzieci prezentują przed gościem swój program artystyczny składający się z dobranych

tematycznie wierszy i piosenek czy inscenizacji. Oprócz spotkań o charakterze świątecznym związanych z uroczystościami przedszkolnymi nauczycielka organizuje także spotkania z ludźmi różnych środowisk zawodowych i społecznych, z którymi dzieci nie mają możliwości obcowania na co dzień. Mogą to być spotkania z aktorami, artystami ludowymi, literatami, budowniczymi obiektów przemysłowych, artystami-plastykami, dziennikarzami, reżyserami itp.

Spotkania z ludźmi pracy pozwalają na poszerzenie wiedzy dzieci o otaczającym świecie, uczą szacunku dla pracy i ludzi pracy. Przyczyniają się także do powstawania u dzieci chęci utożsamiania się z bohaterami codziennego trudu poniesionego dla dobra całego społeczeństwa²¹.

3.2.6. Rola zajęć artystycznych w wychowaniu patriotycznym

Dzieci w wieku przedszkolnym są na ogół bardzo podatne na różnorodne przejawy piękna. Przedszkole oprócz dostarczania wiadomości o otaczającym świecie oddziałuje również na rozwój przeżyć. Umiejętność przeżywania i odczuwania piękna czyni życie człowieka pełniejszym i bogatszym. Z tego względu kształtowanie tej umiejętności już od najmłodszych lat życia dziecka ma poważne znaczenie. Treści wychowania estetycznego wiążą się w istotny sposób z wychowaniem społeczno-moralnym. Ucząc się pieśni o pięknie polskiej ziemi, o umiłowaniu ojczyzny, obcując ze sztuką ludową dzieci uczą się zarazem kochać swoją ojczyznę. W wychowaniu patriotycznym szczególna rola przypada zajęciom artystycznym z dziedziny muzyki, a także częściowo z zakresu plastyki. Piosenka w przedszkolu stanowi podstawową formę umuzykalnienia. Jej siła oddziaływania jest znaczna, zawiera bowiem obok słowa i melodii takie elementy, jak: rytm, tempo, dynamika, agogika. Często dochodzi jeszcze element ruchu /zabawy ze śpiewem, inscenizacje piosenek, tańce ze śpiewem/. Piosenka zajmuje istotne miejsce w życiu dziecka przedszkolnego. Oprócz piosenek wykonywanych podczas zajęć umuzykalniających dzieci śpiewają przy każdej nadarzającej się okazji, czyniąc to także spontanicznie. Jako

ulubiona przez dzieci forma piosenka w przedszkolu staje się ważnym czynnikiem wychowawczym.

Treści piosenek śpiewanych w przedszkolu są różnorodne i dotyczą wszystkich dziedzin wychowania. W odniesieniu do wychowania patriotycznego będą to pieśni o pięknie ojczystego kraju /np. "Wycieczka do lasu" F. Leszczyńskiej, "Jesienna fujarka" F. Kobryniczka, "Jarzębinowa piosenka" F. Rybickiego/, kształtowaniu szacunku dla pracy i ludzi pracy /np. "Warszawski murarz" F. Leszczyńskiej, "Listonosz" F. Rybickiego czy "Będę kierowcą" T. Kierskiego/, kształtowaniu właściwego stosunku do ludzi najbliższego otoczenia /np. "Dla mojej babci" M. Cukierówny, "Naszej pani" F. Leszczyńskiej, "Moja mama" Z. Stankiewicza i inne/. Należy tu wymienić także pieśni związane tematycznie z obchodami znamienych rocznic i uroczystości, jak np. "Majowa zabawa" C. Aniołkiewicza, "Dzień Kobiet" J. Oleszkiewicza, "Świąteczny marsz" F. Rybickiego i inne.

Wspólny śpiew wywołuje uroczysty nastrój, a także różnorodne przeżycia, znacznie bogatsze niż w przypadku oddziaływania za pomocą słowa. Wspólne wykonywanie pieśni zacieśnia łączność z innymi ludźmi, z tymi, o których mówi treść piosenki, i z tymi, którzy razem śpiewają. To współżycie określonych treści ma poważne znaczenie wychowawcze przy podnoszeniu na wyższy poziom integracji zespołu dziecięcego, a także przy wywoływaniu uczuć wyższych, do których należy też miłość do ojczyzny.

4. P o d s u m o w a n i e

Zadaniem niniejszego artykułu była próba ukazania sposobów i możliwości wychowania patriotycznego dzieci w przedszkolu. Zarówno rozważania teoretyczne, jak i rzeczywistość wychowawcza w przedszkolu wskazują na funkcjonowanie u dzieci szeroko pojętego pojęcia patriotyzmu, wyrażającego się emocjonalnym stosunkiem do najbliższego i dalszego otoczenia społecznego i przyrodniczego, zaangażowaniem uczuciowym w sprawy spo-

żecznie ważne, uświadomieniem swojej przynależności narodowej.

Wychowanie patriotyczne jest jednym z naczelných zadań przedszkola, o czym świadczą treści programu wychowania w przedszkolu w znacznym stopniu ujmujące tę problematykę. Występuje ono jako dominujący składnik wychowania społeczno-moralnego i przewija się w programie jako element pozostałych dziedzin wychowania przedszkolnego.

Praktyka wychowawcza w przedszkolu stwarza szerokie możliwości realizacji tego programu z uwagi na zintegrowany charakter pracy wychowawczej i dydaktycznej w tej placówce. Pozwala ona na wykorzystanie różnych form i metod, a także różnych dziedzin wychowania w kształtowaniu postaw patriotycznych dzieci.

W niniejszym artykule zajęto się możliwościami kształtowania świadomości narodowej jako obrazu ojczyzny w oczach dziecka, postaw patriotycznych przez poznawanie otoczenia społecznego oraz emocjonalnego stosunku do ojczyzny.

Wskazano na takie formy i metody pracy, jak: wykorzystanie literatury dziecięcej, zajęć zintegrowanych, uroczystości i wycieczek, spotkań z ludźmi pracy oraz zajęć umuzykalniających w procesie kształtowania postaw patriotycznych dzieci. Zdajemy sobie sprawę z tego, iż są to tylko niektóre wybrane formy pracy wychowawczej w tej dziedzinie. Niemniej już ten wybór świadczy o ogromnych możliwościach przedszkola w zakresie wychowania patriotycznego dzieci, a tym samym przygotowania ich do podjęcia zadań, jakie oczekują je w przyszłości w społeczeństwie.

PRZYPISY

¹ Materiały z VII Plenum KC PZPR.

² Por. H. Muszyński, Postawy wychowania społeczno-moralne, Warszawa 1967, PZWS, s. 65.

- 3 Ibidem, s. 66.
- 4 Ibidem, s. 67.
- 5 Ossowski, Analiza socjologiczna pojęcia ojczyzny, Dzieła T. III, Warszawa 1964, PWN, s. 209.
- 6 Ibidem, s. 210.
- 7 K. Kotłowski, O wychowaniu patriotycznym, Nauczyciel i wychowanie 1966, nr 6, s. 23.
- 8 I. Jundziłł, O wychowaniu patriotycznym dzieci, Warszawa 1969, PZWS, s. 25.
- 9 H. Muszyński, Ideał i cele wychowania, Warszawa 1972, PZWS, s. 165.
- 10 Ł. Muszyńska, Altruizm i kolektywizm dziecięcy, Warszawa 1976, WSiP, s. 32.
- 11 Ibidem.
- 12 H. Muszyński, op. cit., s. 184.
- 13 Z. Krzysztozek, Przedszkole przygotowuje do szkoły, Warszawa 1969, PZWS, s. 32.
- 14 H. Muszyński, Niektóre problemy kształtowania postaw patriotycznych dzieci i młodzieży, Kwartalnik Pedagogiczny 1966, nr 3.
- 15 K. Kotłowski, op. cit., s. 25.
- 16 R. Ingarden, Przeżycie - dzieło - wartość, Kraków 1966, Wyd. Literackie, s. 27.
- 17 Por. Program wychowania w przedszkolu. Ministerstwo Oświaty i Wychowania, s. 10-12.
- 18 H. Zachariaszowa, Uroczystości w przedszkolu, Praca w przedszkolu 1954, z. 1.
- 19 Por. I. Jundziłł, op. cit., s. 56.
- 20 I. Dudzińska i inni, Metodyka wychowania w przedszkolu, cz. II, Warszawa 1975, WSiP, s. 78-84.
- 21 I. Dudzińska, Stosunek dzieci 6-letnich do pracy dorosłych, Wychowanie w Przedszkolu 1970, nr 3.

LE TRAVAIL EDUCATIF D'ECOLE MATERNELLE SUR L'EDUCATION
PATRIOTIQUE DES ENFANTS DE 3 ET 7 ANS

Resume

Le but de cet article est la presentation des certains methodes d'education patriotique a l'ecole maternelle.

Les problemes sont contenus dans trois groupes principaux:

- L'introduction generale, l'etat des recherches sur le probleme;
- L'analyse et caracteristique du programme de l'education maternelle, les elements de l'education patriotique;
- La presentation des certains methodes de developpement au sentiments patriotiques dans les differents groupes.

Dans cet article on a presente les theoriques recherches et les resultats mis en pratique. On a presente aussi les propres experiences obtenus pendant le travail pedagogique. En conclusion on peut constater, que l'education patriotique doit commencer deja a l'ecole maternelle.

DIE ERZIEHUNGSARBEIT DER VORSCHULE IN DER PATRIOTISCHEN
BILDUNG DER KINDER ZWISCHEN 3 UND 7 LEBENSJAHRE

Zusammenfassung

Das Ziel dieser Arbeit ist die Vorstellung einige methodische Weise der patriotischen Bildung in der Vorschule.

Die Problematik umfasst drei Hauptgruppen:

- Allgemeine Einführung in das Problem, bisherige Forschungen;
- Analyse und Charakteristik des Erziehungsprogramms in der Vorschule, Elementen der patriotischen Bildung;
- Vorstellung ausgewählte Weise der patriotischen Bildung in verschiedenen Gruppen.

Bei der Bearbeitung des Themas benutzte man theoretische und praktische Forschungen. Es wurde auch eigene Erfahrung in

der bisherigen pädagogischen Arbeit ausgenutzt. Zusammenfassend, man kan beweisen, dass die patriotische Erziehung am frühesten beginnen soll, besonders in der Vorschule.